

Мельник М.Л.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ЕТАПИ РЕФОРМУВАННЯ ЛОКАЛЬНИХ ЕНЕРГЕТИЧНИХ РИНКІВ УКРАЇНИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ

В сучасних умовах глобалізації електроенергетика стає все більш важливим фактором економічного розвитку. Постачання електроенергії можливе за умови впровадження комплексної й чітко збалансованої нормативно-правової бази для стимулювання розвитку національної економіки. Реформування електроенергетичних ринків є одним з найголовніших етапів розвитку цієї сфери. Поглиблення конкуренції на лібералізованих ринках стимулює до більш ефективної роботи електроенергетичних систем і впровадження інновацій на основі залучених інвестицій. Успішний розвиток національного ринку електроенергетики України визначається рівнем його конкуренції та входженням у єдиний міжнародний ринок. Ефективна електроенергетична діяльність є необхідною передумовою для стабілізації, структурних змін національної економіки та безперебійного виробництва електричної енергії. Від того, як функціонує енергетичний сектор залежать темпи зростання економічного потенціалу та енергетична безпека держави.

Для енергетичних компаній постає проблема не лише зберегти існуючі позиції на ринку, а й посилювати їх, що неможливо без удосконалення процесу управління та стратегічного планування. Останнє полягає в розробленні стратегічних рішень, що передбачають висування таких цілей і стратегій поведінки відповідних об'єктів управління, реалізація яких здатна забезпечувати ефективне функціонування підприємств у довгостроковій перспективі та швидку адаптацію до мінливих умов зовнішнього середовища.

Україна інтегрується у європейський ринок електроенергетики, тому досвід країн ЄС у сфері реформування ринків електроенергії є найбільш важливим та необхідним. Процес реформування європейського ринку здійснювався за координації Європейської Комісії, яка розробила організаційні, правові та технологічні засади для змін на внутрішніх національних енергетичних ринках щодо їх інтегрування у європейський простір. Лібералізація енергоринків ЄС передбачала створення відповідної нормативно-правової бази і здійснювалась у декілька етапів. На кожному з них формувалася енергетичний пакет у вигляді директив, регламентів, що визначають пріоритетні засади змін, узагальнювалися проблеми та недоліки, що виникали в процесі перетворень.

У лютому 2017 р. Єврокомісія представила для обговорення проект нового Четвертого енергетичного пакету. Документ відображає бачення того, за яким сценарієм ЄС здійснюватиме перехід до нового енергетичного майбутнього. В цілому проектом Четвертого пакету визначено три основні цілі: 1) досягнення глобального лідерства в сфері ПДЕ; 2) забезпечення кращих умов для споживачів; 3) пріоритетність енергоефективності. Шляхи трансформування електроенергетичного сектору країн відрізняються, проте спільним є те, що відбувається розмежування природних монополій (передача електроенергії, оперативно-диспетчерське управління) і потенційно конкурентних (генерація, збут) видів діяльності; демонополізація сектору з одночасним антимонопольним регулюванням; створення умов недискримінаційного доступу до інфраструктури для незалежних постачальників електроенергії. Досвід країн ЄС у реформуванні енергетичної сфери створює необхідну базу для процесів лібералізації енергетичної системи України.

Лібералізація ринку електроенергії - це політичний і регуляторний процес, який створює конкуренцію замість монополії в енергетиці. Головною метою лібералізації є підвищення ефективності на ринку електричної енергії завдяки конкуренції. Краща

ефективність призводить до зниження витрат і цін, підвищує конкурентоспроможність учасників ринку.

1 липня 2019 року в Україні стартувала нова модель ринку електроенергії. Основним кроком на шляху до її впровадження було прийняття 13 квітня 2017 року Верховною Радою України Закон України «Про ринок електричної енергії».

У новому Законі передбачені механізми розвитку інфраструктури ринку електричної енергії: створення нових генеруючих потужностей, передбачені стимулюючі заходи для залучення вітчизняних та закордонних інвесторів в галузь енергетики.

Метою впровадження нового ринку електричної енергії є запровадження конкурентних механізмів функціонування ринку, вільний вибір контрагентів та забезпечення права споживача вільно обирати постачальника електричної енергії. Нова модель ринку передбачає докорінну зміну поведінки суб'єктів ринку електроенергетики, зокрема поділ функцій розподілу і постачання між різними суб'єктами ринку, тобто формування умов конкурентного середовища. Компанії конкурують за споживачів з допомогою цінкових та нецінових важелів впливу, а у споживача є можливість вільного вибору постачальника електроенергії. Законом передбачені різні механізми купівлі-продажу електричної енергії – двосторонні договори, ринок «на добу наперед» та внутрішньодобовий ринок для забезпечення достатніх обсягів електричної енергії, а для фінансового врегулювання небалансів електричної енергії, передбачений балансуєчий ринок та ринок допоміжних послуг. Суб'єктами ринку електричної енергії на сьогодні є виробники, трейдери, електропостачальники, Оператор системи розподілу, Оператор системи передачі, Оператор ринку, Гарантований покупець електричної енергії та споживач.

Функціонування наведених суб'єктів ринку визначаються нормативно-правовими документами, які регулюють відносини між ними на визначних сегментах ринку електричної енергії, а саме Закон України «Про ринок електричної енергії», Правила ринку «на добу наперед» та внутрішньодобового ринку, Кодекс системи передачі, Правила ринку, Кодекс комерційного обліку електричної енергії, Правила роздрібного ринку електричної енергії, Кодекс системи розподілу, Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з постачання електричної енергії споживачу.

На ринку «на добу наперед» здійснюється купівля-продаж електричної енергії на наступну за днем проведення торгів добу за вільними конкурентними цінами. Ціна на цьому сегменті ринку визначається за принципом граничного ціноутворення із забезпеченням мінімізації ціни та максимізації обсягів торгівлі. Жоден учасник не бачить заявлені ціни та обсяги купівлі-продажу електричної енергії іншими учасниками. Така технологія торгів на РДН сприяє розвитку конкуренції. Алгоритм визначення ціни та обсягів купівлі-продажу електричної енергії реалізується на основі балансу сукупного попиту на електричну енергію та її сукупної пропозиції. Заявки учасників ринку відображаються на умовному графіку попиту-пропозиції, за яким відбувається визначення середньозваженої ціни в певну годину доби.

Внутрішньодобовий ринок є сегментом ринку, на якому купівля-продаж електроенергії здійснюється безперервно після завершення торгів на РДН та впродовж доби фізичного постачання електричної енергії. На відміну від РДН, аукціонна платформа ВДР є відкритою з оприлюдненими заявками учасників. У реєстрі заявок ВДР наводиться інформація про сукупний обсяг за відповідною ціною. Учасники можуть акцептувати частину або весь обсяг електричної енергії, запропонований на торги на ВДР, шляхом надання зустрічної заявки, що відображає бажаний обсяг і ціну, відповідну такому обсягу, у реєстрі заявок ВДР.

Купівлю-продаж електричної енергії за двосторонніми договорами здійснюють виробники, електропостачальники, оператор системи передачі, оператори систем розподілу, трейдери, гарантований покупець та споживачі. Учасники ринку мають право вільно обирати

контрагентів за двосторонніми договорами, укласти ці договори у довільній формі та на умовах, що визначаються за домовленістю сторін.

Ринок допоміжних послуг є системою відносин, що виникають у зв'язку із придбанням оператором системи передачі допоміжних послуг у постачальників допоміжних послуг. На цьому ринку оператор системи передачі купує/використовує допоміжні послуги для забезпечення надійного та сталого функціонування ОЕС України, дотримання операційної безпеки енергосистеми та якості електричної енергії відповідно до встановлених стандартів.

Балансуючий ринок створений з метою регулювання балансів енергосистеми в режимі реального часу. На балансуєчому ринку системним оператором здійснюються 1) планування режиму роботи об'єднаної енергетичної системи України на наступну добу; 2) купівля та продаж електричної енергії для балансування обсягів попиту та пропозицій електричної енергії у поточній добі; 3) купівля та продаж електричної енергії з метою врегулювання небалансів електричної енергії сторін, відповідальних за баланс.

Новий ринок електроенергії дає споживачам можливість обрати постачальника з оптимальними для такого споживача умовами, а також, за наявності систем погодинного обліку, економічно мотивує чітко прогнозувати власне споживання та переносити споживання з денних годин на нічні, відходячи від моделі середніх у енергосистемі показників на користь персональних для кожного підприємства, оскільки важливим засобом тарифоутворення є диференціювання цін на електричну енергію за часом доби. Вартість електричної енергії поділяється на дві зони – електроенергія в години максимального та мінімального навантаження.

Результати дослідження нового ринку електричної енергії свідчать про сприятливий вплив нової моделі конкурентного ринку на суб'єкти цього ринку. Умовою ефективного функціонування нового ринку електричної енергії є орієнтація на впровадження інформаційних технологій, які дозволяють суттєво підвищити якість процесів управління збутом та купівлею електричної енергії. Поглиблення конкуренції на лібералізованих ринках стимулює до більш ефективної роботи електроенергетичних систем і впровадження інновацій та прийнятних інвестицій.

У процесі дослідження визначено, що зараз ринок електричної енергії зазнає трансформації: відбувається перехід від монополії до ринкової конкуренції, що вимагає від електроенергетичних компаній підвищення результативності стратегічного планування як базового інструменту стратегічного управління на підприємствах. Метою стратегічного планування є забезпечення ефективного функціонування в довгостроковій перспективі та в умовах сталого розвитку.

Список літератури

1. Закон України «Про ринок електричної енергії» 2019-VIII від 13.04.2017
2. Концепция «Цифровая трансформация 2030», Москва, 2018
3. Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг № 312 від 14.03.2018 р. «Про затвердження Правил роздрібного ринку електричної енергії»
4. Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг № 307 від 14.03.2018 р. «Про затвердження Правил ринку»
5. Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг № 311 від 14.03.2018 р. Про затвердження Кодексу комерційного обліку електричної
6. Флаэрти Т. Стратегии развития мировой электроэнергетики: Будущее электроэнергетики и игроки отрасли, определяющие ее успешное развитие, 2019, С. 60